

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1918–1926 РР.)

Малишевський Роман,

студент II-го року навчання

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного

університету імені В. Гнатюка

e-mail: kusa2109@gmail.com

Науковий керівник: **Алексівець Леся,**

доктор історичних наук, професор,

кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національно педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

З моменту остаточної ліквідації Варшавського герцогства у 1815 р. та анексії Вільного міста Краків у 1846 р., Польща знаходилась у складі трьох держав: росії, Габсбурзької монархії та королівства Пруссії. Попри невдоволення країн-окупантів, таке становище зберігалось аж до Першої світової війни. Польське питання стало чи не найактуальнішим як для Центральних держав, так і для Антанти. Саме тому, щоб повернути на свій бік польський народ та інтелігенцію, спеціальним актом 5 листопада 1916 р. Німецька та Австро-Угорська імперії утворили на окупованих російських територіях підконтрольне їм Польське королівство та встановили Регентську раду для вибору майбутнього короля [6, с. 435]. Німецька маріонетка стала основною підвалиною для майбутнього відродження Польської держави.

Після поразки Центральних держав у Першій світовій війні, Регентська рада не могла повноцінно виконувати свої функції, тому передала владу легіонеру та маршалу Юзефу Пілсудському, а на окупованих Німеччиною та Австро-Угорщиною територіях було відновлено Польщу. 11 листопада він проголосив незалежність, а 16 листопада розіслав послання про це урядам багатьох країн [1, с. 33]. У період з 1918 до 1921 р. формувалися кордони Другої Речі Посполитої. В основному, територія молодого держави формувалась за допомогою прямої експансії або влаштованих та спонсорованих Варшавою бунтів проти влади сусідів. У листопаді–грудні 1918 р. Польща захопила території Познанщини, Помор'я (Польський коридор). У жовтні 1921 р. Чехословаччина спровокувала прикордонний конфлікт із Польщею в Тешинській Сілезії, за результатами якого повністю захопила область [3, с. 121].

Польська думка про майбутнє держави розходилась: Роман Дмовський вважав за необхідне інкорпорацію та асиміляцію народів України, Білорусі та Балтії в складі Польщі та росії, а Пілсудський бачив їх у

конфедерації Міжмор'я [5, с. 230]. Проте можемо констатувати, що позиція Дмовського та націонал-демократів більше підтримувалась в польському суспільстві. Невирішеним було і питання східних кордонів. Основні територіальні претензії на цьому напрямку – кордон 1772 р., тобто до першого поділу Речі Посполитої [5, с. 230]. На початку наступ Польщі йшов досить успішно. У листопаді 1918 р. польські сили почали наступ на Західноукраїнську народну республіку, у квітні 1919 р. до них приєдналися сили Юзефа Галера [6, с. 452], і повністю окупували її. Проте надалі Друга Республіка зіткнулась із сильнішим та агресивнішим ворогом – радянською росією та її сателітами у вигляді УСРР та СРРБ. Найважче новоутвореній державі далася саме війна з більшовиками 1920 р. Після підписання договору із головою Директорії Симоном Петлюрою [5, с. 232], Військо Польське та Дієва армія УНР почали спільний наступ на схід з метою вигнати комуністів з території України та Білорусі. Після успішного, проте недовгого Київського походу, РСЧА відтіснила Військо Польське аж під Варшаву, поставивши під загрозу незалежність Польщі. У серпні 1920 р. сили маршала Тухачевського були розбиті під Варшавою та відступили [4, с. 743]. Ще під час Варшавської битви у Мінську почалися мирні переговори, які пізніше були перенесені до Риги [6, с. 455]. 12 жовтня 1920 р. було підписане перемир'я між радянськими республіками та Польщею. 12 березня 1921 р. на основі перемир'я було розроблено та підписано Ризький мирний договір, за яким радянська росія, Україна та Білорусь з одного боку та Друга Річ Посполита з іншого визнавали одне одного, а кордон узгоджений таким, яким він був після другого поділу Речі Посполитої [4, с. 744].

Після завершення формування кордонів Польщі уряд перейшов до вирішення внутрішніх проблем. В середині Польщі на той час точилися міжусобиці, в основному між урядом, ендеками та комуністами. Праві вдалися до найрадикальнішого методу – спроби збройного перевороту. 5 січня 1919 р. вони заарештували прем'єр-міністра Морачевського та частину уряду. Пілсудський, скориставшись ситуацією, зміг назначити йому заміну – Ігнація Яна Падеревського. Переворот же ж закінчився, по суті, нічим: членів уряду та самого Морачевського було визволено, а змовників заарештували, проте пізніше амністували [11, с. 449]. Стабілізувавши політичну ситуацію, Сейм перейшов до розробки постійного основного закону. 17 березня 1921 р. на було ухвалено Конституцію Республіки Польща [6, с. 458]. За нею закріплено устрій Польщі як республіки, в якій, на відміну від конституції 1919 р., було встановлено двопалатний парламент (до цього він був однопалатним), який складався із сенату (верхня палата) та самого сейму (нижня палата), які обиралися строком на 5 років. Вибори були повністю демократичними: були загальними, прямими, зберігалась таємниця голосу [9, с. 233]. Президент обирався на 7 років, був підзвітний парламенту, як і кабінет

міністрів, та не міг без узгодження із конкретними міністрами затверджувати та видавати укази. Пізніше Пілсудський та його прихильники назвуть це «Сеймократією» [5, с. 233].

Для Другої Речі Посполитої період з 1921 до 1926 р. запам'ятовується як час проблем, соціально-економічної та політичної нестабільності. Жоден із урядів Республіки, за винятком правління економіста Владислава Грабського, не протримався й року. Економічна ситуація також була важкою: польська марка залишалась однією із найбільш нестабільних валют [6, с. 463]. Це зумовлювало чимало протестів та страйків робітників, найкривавішим з яких став страйк у Кракові, який переріс у повноцінне повстання [6, с. 466].

Справи на зовнішньополітичній арені також йшли кепсько. Західний кордон Польщі був великою проблемою: Веймарська республіка утримувала напіванклав Східної Пруссії, який було неможливо утримувати без Гданського Помор'я, яке, за результатами Першої світової війни було виключене зі складу Німеччини, і відійшло до Польщі, і така ситуація створювала напруженість між сторонами [4, с. 452]. Масла у вогонь зовнішньополітичної напруги підливало і вільне місто Данциг, адміністрація якого намагалась саботувати будь-які ініціативи Польщі, якот страйк робітників у 1920 р. [4, с. 742], після якого на півострові Вестерплатте був розміщений польський гарнізон.

На східних теренах Другої Республіки також було дуже неспокійно: українці та білоруси чинили активний спротив політиці Варшави [6, с. 461]. Для вирішення питання меншин було запропоновано 2 шляхи: ідея Романа Дмовського полягала у повному ополяченні менших народів, Ю. Пілсудський ж пропонував план створення федерації із центром у Варшаві, щось на кшталт Речі Посполитої обох народів. Для протидії національно-визвольній боротьбі меншин, польський уряд приймав уряд законопроектів, серед яких сумнозвісний закон Грабського, який передбачав повільне, проте методичне переведення всієї освіти Другій Речі Посполитій на польську, що дозволило б ще у дитячому віці викоринювати будь-які прояви національної ідентичності [6, с. 461].

Тодішнє польське суспільство не можна назвати однорідним в жодному плані: найбільшу частину населення становили селяни і жили вони, в більшості, на сході країни, що також зумовлювало різні суперечності. Тоді ж Польщу почали умовно ділити на 2 частини: «Польщу А» – промислово розвинені західні регіони країни, та «Польщу Б» – сільськогосподарські, відсталі східні області [6, с. 460].

Ситуація ставала все більш напруженою. У 1922 р. на виборах переміг Габріель Нарutowич, прихильник більш м'якої політики щодо меншин, власне, їм він і завдячував перемогою. Такий результат дуже не сподобався ендекам, які висували свого кандидата – Замойського [6, с.

464]. Одразу ж після обрання вони почали чорну піар кампанію проти президента, у якій останній ледь не звинувачувався у змові з євреями. Проте правління Нарutowича було недовгим: у грудні 1922 р. його вбив ендек Невадомський [6, с. 465], що ще більше розхитало і без того нестабільну державу. У 1923 р. між ендеками та ПСЛ «П'яст» було укладено угоду про спільні дії у парламенті, за допомогою чого вони як коаліція змогли сформувати власний уряд. Період правління уряду Вітоса запам'ятався як один із найкривавіших: за неповний рік правління у Польщі теракт, влаштований комуністами, страйки у Верхній Сілезії та повстання робітників у Кракові [11, с. 466]. Після відставки п'ястівців у тому ж 1923 р. до влади став, мабуть, найуспішніший прем'єр-міністр за весь час існування парламентської демократії – Владислав Грабський. Новий глава уряду зміг витягти польську економіку із безодні, в основному цьому посприяла грошова реформа і введення замість польської марки златого [6, с. 467]. Попри реформи В. Грабського, економіка Другої Республіки все більше стагнувала, в основному, через розрив Німеччиною договору про привілейовану торгівлю, а також Локарнський договір [6, с. 468].

У лютому 1925 р., після того, як уряд Грабського пішов у відставку, а на його місце прийшов уряд Скшинського [6, с. 468]. Новий уряд не відрізнявся від старих, саме тому теж довго не протримався та пішов у відставку, що привело до повернення уряду Вітоса та до майбутньої ліквідації парламентської демократії в Польщі. На той момент Юзеф Пілсудський та його соратники вже планували змову з метою повалення уряду [6, с. 469]. 12 травня Пілсудський, разом із лояльними до нього загонами рушив із передмістя Варшави на столицю, по дорозі захоплюючи адміністративні будівлі та казарми [4, с. 760]. Ендеки намагались чинити опір у Великопольщі, що молго привести до громадянської війни, проте тимчасовий президент Ратай та голова сенату Тромпчинський все ж переконали їх не розпалювати нового збройного конфлікту вже усередині Польщі [6, с. 469]. Травневий переворот закінчився для Пілсудського перемогою та становленням режиму Санації.

На міжнародній арені справи Польщі йшли не набагато краще, ніж всередині, навіть починаючи із 1918 р. Країни Антанти довго не могли вирішити, що робити із Польщею після війни, адже повернення до статусу-кво було неможливе через загрозу радянської росії. Спершу кордон провели за лінією Керзона, проте, після польсько-радянської війни 1920 р. та підписання Ризького мирного договору, держави-переможниці визнали суверенітет Другої Республіки над всією захопленою територією. Насправді Другу Річ Посполиту за рівну собі державу ніхто не вважав, для держав-союзниць вона була «розмінною монетою», для більших сусідів Польщі – Німеччини та СРСР вона була перепоною для здійснення їх планів [6, с. 460]. Такі ідеї щодо Польщі не були безпідставні: при

найменшій зміні зовнішньополітичної ситуації довкола Другої Республіки, вона майже одразу входила в економічну та політичну кризу, що яскраво продемонстрував казус із Німеччиною в 1925 р. [6, с. 468].

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що Друга Річ Посполита постала як самостійна держава в дуже складних умовах, серед яких: крах трьох імперій, який посіяв хаос у регіоні, сусіди, які не сприймали молоду державу як таку, що має право на існування, млява підтримка держав Антанти, які хотіли, щоб Польща була не більше, ніж буфер для стримування Німеччини та росії, та постійні економічні та політичні негаразди. Всі ці фактори пізніше призвели до травневого перевороту та встановлення авторитарного режиму санації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвець Л. М., Парнета О. Й. Польща: міжнародні відносини у добу відродження 1918–1923. Тернопіль, Астон, 2012. 192 с.
2. Алексієвець Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 448 с.
3. Гоменюк І. Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації. Під заг. ред. Галушка К. Харків: «Клуб сімейного дозвілля». 2017. 352 с.
4. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі. пер. з англ. Таращук П. К. К.: Вид-во С. Павличко «Основи». 2008. 1080 с.
5. Польща: нарис історії. За ред. Менджецького В. та Брацисевича Є. Пер. з пол. Сварника І. Варшава: Інститут національної пам'яті. 2015. 360 с.
6. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка. 2002. 752 с.